

Norge og 9. april 1940.

DEBATT

Av John Sand

Som mange vil minnes uttalte Kåre Willoch for noen år siden:

«Det er ikke grunnløst å anta at et sterkere forsvar som Høyre ønsket, kunne ha gitt større muligheter for å holde Norge utenfor krigen i 1940.»

Willoch fikk støtte for sitt utsagn av den kjente vitenskapsmann dr. Nils Ørvik, som i en artikkel i Aftenposten konkluderte med at det er god historisk dekning for Willochs antakelse. Dr. Ørvik omtalte bl.a. visse politiske partiers holdning til Forsvaret i 30-årene.

Som en liten illustrasjon av Arbeiderpartiets holdning til Forsvaret nevner jeg: Kjell Fjærtøft forteller i sin bok «Mot stupet» side 47 om

«arbeiderungdom som kom i biler fra Oslo til Gardermoen for å påvirke rekrutene der til å nekte militærtjeneste.»

Side 49 beretter Fjærtøft at O.C. Gundersen blir sperret inne fordi han er politisk oppvigler, og at en annen som driver med oppvigleri mot militærvesenet er Trygve Lie. Side 50 skriver Fjærtøft:

«Det glemmes ikke at Einar Gerhardsen er dømt for militærnekting og Oscar Torp både for militærnekting og oppvigleri.»

I sin bok «Gubben» forteller Reidar Hirsti side 114 at følgende ledende arbeiderpartifolk ble dømt for oppfordring til militærstreik: Einar Gerhardsen, Håkon Hoff, Rolf Hofmo, Malfred Bergseth, Martin Tranmæl, Håkon Meyer, Oscar Torp, Severin Arnesen, Nils Hønsvald og Aksel Zakariassen.

Det er også grunn til å minne om hva daværende forsvarsminister Oscar Torp sa under frontaledebatten i 1936:

«Man påstår at det er uforsvarlig av oss, på bakgrunn av den truende internasjonale situasjon ikke å ville øke militærbudsjettet. Til det er å si at også vi er oppmerksom på den spente internasjonale situasjon. Men vi går her ut fra det som må være ledetråden for hele vår militærpolitikk, nemlig at Norge vil ikke og kan ikke føre krig.» (Min understr.)

La meg også ta med hva Kjell Fjærtøft beretter om hva stortingspresident Magnus Nilsen uttalte så sent som i lukket stortingsmøte 16/12 1939:

«Nilsen hevder at nøytralitetsvernet må være rent passivt. Og at om en krigførende makt setter på land militære styrker eller gjennomfører andre tiltak på norskekysten, så må vi ikke gi oss til å fyre løs. . . .»

Etter min oppfatning var det ikke bare de altfor små bevilgninger til Forsvaret som fikk så katastrofale følger, men som generalmajor Erichsen sa på Forsvarsforeningens årsmøte 15/11-47: Det verste var at forsvarsånden og forsvarsviljen var forsøkt drept i folket.»

Jeg synes også det er nødvendig å se Nygaardsvoldregjeringens handlemåte i april dagene 1940. Daværende oberst (senere general) Odd Lindbäck-Larsen skriver i sin bok «Veien til katastrofen» side 109:

«Men alle foreliggende opplysninger tyder på at om Norge hadde mobilisert i september 1939 eller endog i februar 1940, ville tanken på å angripe Norge våren 1940 overhodet ikke blitt aktuell, og slett ikke på tysk side. Tyskerne anså angrepet så risikabelt at det endog ikke er utenkelig at angrepet ville blitt oppgitt om vil hadde mobilisert omkring 1. april.»

Oberst Erik Quam skrev i Morgenbladet for 18/11 1978 bl.a.:

«I 1940 var vi ikke mobilisert med alt dette innebar for våre forsvarsmuligheter.»

Dette faller sammen med uttalelser fra

generalfeltmarskalk Keitel og general Jodl:

«Hvis de norske tropper hadde vært på plass i rett tid, ville operasjonen ha støtt på meget store vanskeligheter.»

La oss også legge vekt på hva den danske kommandørkaptein Kjølsten skriver om mobiliseringsproblemet:

«Det kan saaledes slaas fast at hvis Norge blot havde været mobiliseret i Tide, ville dette Land paa Grund af sine enestaende Forsvarsmuligheder ikke alene have vanskeliggjort den tyske Operationsplans Udførelse, men hele den militære Operation mot Norge vilde i saafald efter al Sansynlighed næppe vært bragt til Udførelse.»

Den fremragende britiske krigshistoriker Liddell Hart skriver i sitt verk «Den annen verdenskrig» s. 67:

«Hvorfor gjorde ikke nordmennene sterkere motstand mot en så liten invasionsstyrke? Først og fremst fordi deres styrker ikke var mobilisert. Tross advarsler fra den norske minister i Berlin og inntrengende henstillinger fra generalstaben, ble ikke mobiliseringsorden gitt før natten mellom den 8. og 9. april – bare få timer før invasjonen.»

Her tar Liddell Hart feil. Noen ordre om alminnelig mobilisering utgikk aldri; derimot ble det besluttet stille mobilisering av deler av det norske forsvar. Se her hva Chr. A.R. Christensen forteller i «Vårt Folks historie» bind IX side 166:

«Da Ljungberg sammen med Trygve Lie ved 4-tiden om morgenen kom ned i generalstaben, protesterer derfor oberst Hatledal meget bestemt og sa at stille og delvis mobilisering nå ikke lenger var mulig. Ljungberg fastholdt imidlertid at så skulle det være.»

I Undersøkelsskommissjonens rapport heter det i bilag 5 i bilagsbind I side 106:

«Det framstøt som ble gjort mot Hamar og Elverum og som gjorde så stort avbrekk i Kongens, Regjeringens og Stortingets arbeide ville ikke ha kunnet finne sted under påbegynt og noe fremskredne mobilisering.»

Sendemann Einar Maseng (Norges delegerte ved Folkeforbundet 1934 og sendemann i Moskva 1939-41) skrev i Nationen for 26/4 1955:

«I dagboka finner jeg i forbindelse med samtalen med Koht og Nygaardsvold et notat: «Mitt skriftlige memorandum av 23/2 1940 med henstilling om 1) Mobilisering, 2) forhandlinger med Sverige om samarbeid i tilfelle landgann, kunne selvfølgelig ikke vinne gehør, etter den alminnelige innstilling som regjeringen hadde.»

Herr Maseng fortsetter i samme artikkel:

«Da en fremmed makt vinteren 1940 ville angripe Norge for å bruke det for sin krigføring, sviktet det norske styret. Etter undersøkelsskommissjonens og Scharffenbergs avslørende publikasjoner er det ikke mulig å komme forbi den ting at ved siden av vestmaktene i og for seg legitime maktpolitikk var det våre egne leders uerfarenhet med hensyn til den slags politikk som dro oss inn i krigen. Da ulykken var skjedd, måtte disse for ikke å miste ansikt, legge skylden på den andre krigførende parten. Det var denne som ble skurken i fortellingen. For dem som hadde lokket oss – vestmaktene – ble dette en ekstra triumf.»

Som det framgår av foranstående har Maseng henstillet om mobilisering allerede 23/2-40. Den 29/3-40 kom det en skriftlig advarsel fra sendemann Scheel i Berlin:

«Det eneste sikre er at Norge bør holde sitt forsvar i orden så sterkt som vår ytterste evne tillater.»

De første dager etter invasjonen beskrives slik av Arthur Jensen og Kjell Hansen i «Fra fred til fred» bind I side 65:

«Det kan ikke sies at Regjeringen i disse første kritiske dagene traff de nødvendige tiltak for å dempe forvirring og usikkerhet. Den første proklamasjon som ble sendt ut av Nygaardsvolds regjering den 11/4 var heller ingen oppfordring til samling av kreftene til motstand mot overfallsmakten. Regjeringen mente «heile det norske folket å halda fast ved fridomsarven» men det ble ikke sagt noe om væpnet motstand, heller ikke at mobiliseringsordren stod ved makt.»

Professor Frede Castberg refererer i sin bok «Minne» side 92 om en samtale han hadde med Kong Haakon den 10/1 1945: «Kongen brukte det uttrykk at Koht hadde «stukket i lommen» de telegrammer han hadde fått før 9. april og som inneholdt varslene om den tyske aksjon.»

Den oppfatning som fra enkelte hold har vært hevdet om at både invasjonen og de mislykkede forsøk på å stanse den skyldtes 5. kolonnevirksomhet og forræderi, imøtegås av krigshistorikeren oberst O.H. Munthe-Kaas i hans bok «Krigen i Narvik-avsnittet 1940» side 128-29:

«Den belemrning som det lille parti Nasjonal Samling med Quisling som fører voldte, var uten betydning. Det er ikke blitt påvist at partiet befattet seg med landsforrædersk spioneri. Neppe noe land var mindre befengt med spionerende landsmenn enn Norge.»

Som eksempel på det omtaler obersten i en note side 129 at under planlegging av angrepet på Norge måtte general Falkenhorst savne det nødvendige materiale for en vurdering av så vitale faktorer som tilstanden på de norske kystbefestninger og om mobiliseringsberedskapen for den norske hær.

I etterkrigstida har Arbeiderpartiet vært meget dyktig med å fraskrive seg ansvaret for 9. april. Men Johan Nygaardsvold har i hvert fall innsett regjeringens forsømmelser. Dette framgår av Trygve Lie: «Leve eller dø» side 228:

«Nygaardsvold kom også med slike ytringer at han måtte stå til rette for forsømmelser av forsvaret.»